मार्कण्डेयपुराणम्

वेदव्यासः

121

अथैकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

अविक्षिच्चरितवर्णनम्

मार्कण्डेय उवाच

ततः शुश्राव तं बद्धं तनयं स करन्धमः ।

तस्य पत्नी तथा वीरा अन्ये चापि महीभृतः ।।१

तमधर्मेण तनयं बद्धं श्रुत्वा महीपतिः ।

समन्तैः पृथिवीपालैश्चिरं दध्यौ महामुने ।।२

केचिदूचुर्महीपाला वध्याः सर्वे महीभृतः ।

यैरेकः संयुगे बद्धः समस्तैस्तैरधर्मतः ।।३

युज्यतां वाहिनी शीघ्रमूचुरन्ये किमास्यते ।

विशालो बध्यतां दुष्टस्तत्र येऽन्ये समागताः ।।४

अन्ये तथोचुर्धर्मोऽत्र त्यक्तः पूर्वमहीक्षिता ।

अन्यायेन बलाद्येन गृहीता तमवाच्छती ।।५

स्वयंवरेष्वशेषेषु तेन राजसुतास्तदा ।

खिलीकृतास्ततः सर्वे समेत्य स वशीकृतः ।।६

तेषामेतद्वचः श्रुत्वा वीरा वीरप्रजावती ।

वीरगोत्रसमुद्भूता वीरपत्नी प्रहर्षिता ।।७

उवाच भर्त्तुः प्रत्यक्षमन्येषां च महीक्षिताम् ।

भद्रं कृतं भद्रभुजा मम पुत्रेण पार्थिवाः ।।८

गृहीता यद्बलात्कन्या जित्वा सर्वमहीक्षितः ।

तदर्थं युध्यमानोऽयं बद्ध एको न धर्मतः ।।९

तदप्यस्मत्सुतस्याजौ मन्ये नापचयप्रदम् ।

एतदेवहि पौरुष्यं यदमर्षवशान्नरः ।।121.१०

नीतिं न गणयत्येवं जिघांसुरिव केसरी ।

स्वयंवराय विन्यस्ता मम पुत्रेण कन्यका ।।११

बह्व्यो गृहीता भूपानां पश्यतामतिमानिनाम् ।

क्व क्षत्रियकुले जन्म क्व याच्ञा हीनसेविता ।।१२

बलादेव समादत्ते क्षत्रियो बलिनां पुरः ।

लोहशृंखलबद्धा वा न वशं यान्ति कातराः ।।१३

प्रसह्यकारिणो यान्ति राजानो धर्मशालिनः ।

तदलं दौर्मनस्येन श्लाघ्यमेवास्य बन्धनम् ।।१४

युष्माकमपि ये पूर्वे कृत्वारीणां निपातनम् ।

हृत्वैव पृथिवीशानां पृथ्वीपुत्रादिकं वसु ।।१५

भार्यावीर्यनिमित्तानि ततो यातातिगौरवम् ।

तत्त्वर्यतां रणायाशु स्यन्दनान्यधिरोहत ।१६

सज्जीकुरुत नागाश्वमचिरेण ससारथिम् ।

मन्यध्वं किं महीपालैर्बहुभिः सह विग्रहम् ।।१७

प्रभूता एव तोषाय शूरस्याल्परणे क्रियाः ।

कस्य नाल्पेषु सामर्थ्यं नरेन्द्रादिषु जायते ।।१८

येभ्यो न विद्यते भीतिर्विक्रान्तस्यापि शत्रुषु ।

व्याप्य लोभान्समस्तान्यो ह्यभिभूय यतो नरः ।।

व्यरोचतेऽतिशूरः स तमांसीव दिवाकरः ।।१९

मार्कण्डेय उवाच

इत्थमुद्धर्षितो राजाऽनया पत्न्या करन्धमः ।

चकार स बलोद्योगं हन्तुं पुत्राहितान्मुने ।।121.२०

ततस्तस्य समं भूपैर्विशालेन च सङ्गरः ।

बभूव बद्धपुत्रस्य तैरशेषैर्महामुने ।।२१

दिनत्रयमभूद्युद्धं तेन राज्ञा समं तदा ।

करन्धमेन भूपानां विशालस्यानुकुर्वताम् ।।२२
यदा पराजितप्रायं तत्सर्वं भूपमण्डलम् ।
तदा विशालोऽर्घ्यकरः करन्धममुपस्थितः ।।२३
करन्धमोऽपि सम्प्रीत्या तेन राज्ञाभिपूजितः ।
विमुक्ते तनये तत्र निशान्तां सुखमावसत् ।।२४
तां च कन्यामुपादाय विशालं समुपस्थितम् ।
अविक्षित्प्राह विप्रर्षे विवाहार्थं पितुः पुरः ।।२५
नाहमेतां ग्रहीष्यामि न चान्यां योषितं नृप ।
परैर्यस्या निरीक्षन्त्याः संग्रामेऽहं पराजितः ।।२६
अन्यस्मै सम्प्रयच्छेमामियं चान्यं वृणोतु तम् ।
अखण्डितयशो वीर्यो यः परैर्नापमानितः ।।२७
परैः पराजितोऽहं यत्कातरेयं यथाऽबला ।
किमत्र मानुषत्वं मे नैतस्या मम चान्तरम् ।।२८
स्वतन्त्रता मनुष्याणां परतन्त्रा सदाऽबला ।
नरोऽपि परतन्त्रो यस्तस्य कीदृङ्मनुष्यता ।।२९
सोऽहमस्या मुखं भूयो दृष्टं दर्शयिता कथम् ।
योऽहमस्याः पुरो भूमौ परैर्भूपैः खिलीकृतः ।। 121.३०

इत्युक्ते तेन तनयामुवाच जगतीपतिः ।

श्रुतं ते वचनं वत्से वदतोऽस्य महात्मनः ।।

वरयान्यं पतिं यत्र मनस्ते रमते शुभे ।।३१

वयं वा सम्प्रयच्छामो यस्मिंस्तस्मिंस्तवादृतिः ।

एतयोर्ह्येकमातिष्ठ मार्गयो रुचिरानने ।। ३२

कन्योवाच ।।

पराजितोऽयं बहुभिर्न सम्यक्सम्यगाचरन् ।

संग्रामे तद्यशो वीर्यहानिकारि न पार्थिव ।।३३

एको बहूनां युद्धाय गजानामिव केसरी ।

यत्संस्थितः परं शौर्यं तेनास्य प्रकटीकृतम् ।।३४

न केवलमयं तस्थौ युद्धे तेप्यखिला जिताः ।

बहुशोऽनेन यत्नेन विक्रमोऽपि प्रकाशितः । । ३५

शौर्यविक्रमसंयुक्तमिमं सर्वमहीक्षितः ।

धर्मयुद्धमधर्मेण जितवन्तोऽत्र का त्रपा । । ३६

न चापि रूपमात्रेऽहं लोभमस्य गता पितः ।

शौर्यविक्रमधैर्याणि हरन्त्यस्य मनो मम । । ३७

तत्किमुक्तेन बहुना याच्यतां मत्कृते नृपः ।

त्वया महानुभावोऽयं नान्यो मे भविता पतिः ।।३८

विशाल उवाच

राजपुत्रसुता प्राह ममैतच्छोभनं वचः ।

एवं चैव त्वया तुल्यः कुमारो न महीतले ।।३९

अविसंवादिते शौर्यमतीव च पराक्रमः ।

पावयास्मत्कुलं वीर दुहितुर्मे परिग्रहात् ।। 121.४०

राजपुत्र उवाच

नाहमेतां ग्रहाष्यामि न चान्यां योषितं नृप ।

आत्मन्येव हि मे बुद्धिः स्त्रीमयी मनुजेश्वर ।।४१

मार्कण्डेय उवाच

ततः करन्धमः प्राह पुत्रेयं गृह्यतां त्वया ।

विशालतनया सुभ्रूस्त्वयि हार्दवती दृढम् ।।४२

राजपुत्र उवाच

नाज्ञाभङ्गः कदाचित्ते कृतः पूर्वं मया प्रभो ।

तथाऽऽज्ञापय मां तात यथाज्ञां करवाणि ते ।।४३

मार्कण्डेय उवाच

अत्यन्तनिश्चितमतौ तस्मिन्राजसुते सुताम् ।

तामुवाच विशालोऽपि व्याकुलीकृतमानसः ।।४४

निवर्त्यतां मनः पुत्रि एतस्माच्च प्रयोजनात् ।

अन्यं वरय भर्त्तारं सन्त्यनेके नृपात्मजाः ।।४५

कन्योवाच

वरं वृणोम्यहं तात मामेष यदि नेच्छति ।

तपसाऽन्यो न मे भर्त्ता जन्मन्यस्मिन्भविष्यति ।।४६

मार्कण्डेय उवाच

ततः करन्धमो राजा विशालेन समं मुदा ।

स्थित्वा दिनत्रयं तत्र निजमभ्याययौ पुरम् ।।४७

अविक्षितोपि तेनैव पित्रान्यैश्च नराधिपैः ।

निदर्शनैः पुरावृत्तैः सान्त्वितोऽभ्यागमत्पुरम् ।।४८

सापि कन्या वनं गत्वा निसृष्टा निजबान्धवैः ।

तपस्तेपे निराहारा वैराग्यं परमास्थिता ।।४९

निराहारा यदा सा तु मासत्रयमवस्थिता ।

सम्प्राप परमामार्त्तिं कृशाधमनिसन्तता ।।121.५०

मन्दोत्साहातितन्वङ्गी मुमूर्षुरपि बालिका ।

देहत्यागाय सा चक्रे तदा बुद्धिं नृपात्मजा ।।५१

आत्मत्यागाय तां ज्ञात्वा कृतबुद्धिं सुरास्ततः ।

समेत्य प्रेषयामासुर्देवदूतं तदन्तिकम् ।।५२

समुपेत्य स तां प्राह दूतोऽहं पार्थिवात्मजे ।

प्रेषितस्त्रिदशैस्तुभ्यं यत्कार्यं तन्निशामय ।।५३

न भवत्या परित्याज्यं शरीरमतिदुर्लभम् ।

त्वं भविष्यसि कल्याणि जननी चक्रवर्तिनः ।।५४

पुत्रेण च महाभागे भोक्तव्यानि हतारिणा ।

अव्याहताज्ञेन चिरं सप्तद्वीपवती मही ।।५५

हन्तव्यस्तेन तरुजिद्देवानां पुरतो रिपुः ।

अयःशंकुस्तथा क्रूरो धर्मे स्थाप्यास्ततः प्रजाः ।।५६

परिपालनीयमखिलं चातुर्वर्ण्यं स्वधर्मतः ।

हन्तव्या दस्यवो म्लेच्छा ये चान्ये दुष्टचेष्टिताः ।।५७

यष्टव्यं विविधैर्यज्ञैः समाप्तवरदक्षिणैः ।

वाजिमेधादिभिर्भद्रे षट्सहस्रैश्च संख्यया ।।५८

मार्कण्डेय उवाच

तं दृष्ट्वा साऽन्तरिक्षस्थं दिव्यस्रगनुलेपनम् ।

देवदूतमुवाचेदं राजपुत्री ततो मृदु ।।५९

सत्यं त्वमागतः स्वर्गाद्देवदूतो न संशयः ।

किन्तु भर्त्रा विना पुत्रः स कथं मे भविष्यति ।।121.६०

अविक्षितमृते भर्त्ता मम नान्योऽत्र जन्मनि ।

भवितेति प्रतिज्ञातं मयैतत्सन्निधौ पितुः ।।६१

स च नेच्छति मां प्रोक्तो मत्पित्रा जनकेन च ।

करन्धमेनाथ सम्यग्याचितश्च मया तथा ।।६२

देवदूत उवाच

किमनेन महाभागे बहुनोक्तेन ते सुतः ।

समुत्पत्स्यति मा त्याक्षीस्त्वमात्मानमधर्मतः ।।६३

अत्रैव कानने तिष्ठ तनुं क्षीणां च पोषय ।

तपःप्रभावादेतत्ते सर्वं साधु भविष्यति ।।६४

मार्कण्डेय उवाच

इत्युक्त्वा देवदूतोऽसौ यथागतमगच्छत ।

चकारानुदिनं सुभ्रूः साप्यात्मतनुपोषणम् ।।६५

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणेऽविक्षिच्चरितं

नामैकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ।१२१ ।

122

अथ द्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

अविक्षिच्चरितवर्णनम्

मार्कण्डेय उवाच

अथ साऽविक्षितो माता वीरा वीर प्रजावती ।

पुण्येऽहनि समाहूय प्राह पुत्रमविक्षितम् ।।१

पुत्राहमभ्यनुज्ञाता तव पित्रा महात्मना ।

उपवासं करिष्यामि दुष्करोऽयं किमिच्छकः ।।२

स चायत्तस्तव पितुस्त्वया साध्यो मयापि च ।

प्रतिज्ञाते त्वया पुत्र ततस्तत्र यताम्यहम् ।।३

द्रव्यस्यार्द्धं महाकोशात्तव दास्याम्यहं पितुः ।

धनं ते पितुरायत्तमनुज्ञाताऽस्मि तेन च ।।४

क्लेशसाध्यो मदायत्तः स हि श्रेयो भविष्यति ।

साध्यो भवेद्वा यदि ते कश्चिद्बलपराक्रमैः ।।५

स तेऽसाध्यो ह्यन्यथा वा दुःखसाध्यो भविष्यति ।

तत्त्वं प्रतिज्ञां कुरुषे यदि पुत्रात्र चैव ते ।।

तदैतदहमावाप्स्ये कथ्यतां यन्मतं तव ।।६

अविक्षिदुवाच

वित्तं मे पितुरायत्तं मत्स्वामित्वं न तत्र वै ।

यन्मच्छरीरनिष्पाद्यं तत्करिष्ये त्वयोदितम् ।।७

किमिच्छकं व्रतं मातर्निश्चिन्ता भव निर्व्यथा ।

राज्ञा पित्राऽभ्यनुज्ञातं यदि वित्तेश्वरेण मे ।।८

मार्कण्डेय उवाच

ततः सा राजमहिषी तद्व्रतं समुपोषिता ।

यथोक्तं साऽकरोत्पूजां राजराजस्य संयता ।।९

निधीनामप्यशेषाणां निधिपालगणस्य च ।

लक्ष्म्याश्च परया भक्त्या यतवाक्कायमानसा ।।122.१०

विविक्ते तु गृहस्थोऽयमथ राजा करन्धमः ।

आसीन उक्तः सचिवैर्नीतिशास्त्रविशारदैः ।।११

सचिवा ऊचुः

राजन्वयः परिणतं तवैतच्छासतो महीम् ।

एकस्ते तनयोऽविक्षित्त्यक्तदारपरिग्रहः ।।१२

अपुत्रः स च ते निष्ठां यदा भूप गमिष्यति ।

तदारिपक्षं पृथिवी निश्चितं तव यास्यति ।।१३

वंशक्षयस्ते भविता पितृपिण्डोदकक्षयः ।

एतन्महत्तेऽरिभयं क्रियाहान्या भविष्यति ।।१४
तस्मात्कुरु तथा भूप यथा ते तनयः पुनः ।
करोति सततं बुद्धिं पितॄणामुपकारिणीम् ।।१५
मार्कण्डेय उवाच
एतस्मिन्नन्तरे शब्दं शुश्राव जगतीपतिः ।
पुरोहितस्य वीराया गदतो ह्यर्थिनं प्रति ।।१६
कः किमिच्छति दुःसाध्यं कस्य किं साध्यतामिति ।
करन्धमस्य महिषी किमिच्छिकमुपोषिता ।।१७
राजपुत्रोऽप्यविक्षित्तु श्रुत्वा पौरोहितं वचः ।
प्रत्युवाचार्थिनः सर्वान्राजद्वारमुपागतान् ।।१८
मया साध्यं शरीरेण यस्य किञ्चिद्ब्रवीतु सः ।
मम माता महाभागा किमिच्छिकमुपोषिता ।।१९
शृण्वन्तु मेऽर्थिनः सर्वे प्रतिज्ञातं मया तदा ।
किमिच्छथ ददाम्येष क्रियमाणो किमिच्छिके ।। 122.२०
मार्कण्डेय उवाच
ततो राजा निशम्यैतद्वाक्यं पुत्रमुखाच्छ्रुतम् ।
समुत्पत्याब्रवीत्पुत्रमहमर्थी प्रयच्छ मे ।।२१

अविक्षिदुवाच

दातव्यं यन्मया तात भवते तद्ब्रवीहि माम् ।

कर्तव्यं दुष्करं वा ते साध्यं दुःसाध्यमेव वा ।।२२

राजोवाच

यदि सत्यप्रतिज्ञस्त्वं ददासि च किमिच्छकम् ।

पौत्रस्य दर्शय मुखं ममोत्सङ्गगतस्य तत् ।।२३

अविक्षिदुवाच

अहं तवैकस्तनयो ब्रह्मचर्यं च मे नृप ।

न मे पुत्रोऽस्ति पौत्रस्य दर्शयामि कथं मुखम् ।।२४

राजोवाच

पापाय ब्रह्मचर्यं ते यदिदं धार्यते त्वया ।

तस्मात्त्वं मोचयात्मानं मम पौत्रं च दर्शय ।।२५

अविक्षिदुवाच

विषमं स्यान्महाराज यदन्यत्तत्समादिश ।

वैराग्येण मया त्यक्तः स्त्रीसंभोगस्तथास्तु सः ।।२६

राजोवाच

बहुभिर्युध्यमानानां दृष्टो वै वैरिणां जयः ।

तत्रापि यदि वैराग्यमुपैषि तदपण्डितः ।।२७

किं वा नो बहुनोक्तेन ब्रह्मचर्यं परित्यज ।

मातुस्त्वमिच्छया वक्त्र पौत्रस्य मम दर्शय ।।२८

मार्कण्डेय उवाच

यदा स बहुशस्तेन प्रोक्तः पुत्रेण पार्थिवः ।

नान्यत्प्रार्थयते किंचित्तदा पुत्रोऽब्रवीत्पुनः ।।२९

दत्त्वा किमिच्छकं तुभ्यं प्राप्तोऽहं तात सङ्कटम् ।

तत्करिष्यामि निर्लज्जो भूयो दारपरिग्रहम् ।।122.३०

स्त्रियाः समक्षं विजितः पतितो धरणीतले ।

स्त्रीपतिर्भविता भूयस्तातैतदतिदुष्करम् ।।३१

तथापि किं करोम्येष सत्यपाशवशङ्गतः ।

करिष्यामि यथाऽऽत्थ त्वं भुज्यतां निजशासनम् ।।३२

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणेऽविक्षिच्चरितं नाम

द्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ।१२२ ।

123

अथ त्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

अविक्षिच्चरितवर्णनम्

मार्कण्डेय उवाच

कदाचिद्राजपुत्रोऽसौ मृगयामचरद्वने ।

मृगान्विध्यन्वराहांश्च शार्दूलादींश्च दंष्ट्रिणः ।।१

शुश्राव सहसा शब्दं त्राहित्राहीति योषितः ।

विक्रोशन्त्याः सुबहुशो भयगद्गदमुच्चकैः ।।२

माभैर्माभैरिति वदन्राजपुत्रः स वेगितः ।

चोदयामास तुरगं यतः शब्दः समागतः ।।३ .

ततश्च सापि चुक्रोश कन्यका विजने वने ।

गृहीता दनुपुत्रेण दृढकेशेन मानिनी ।।४

करन्धमसुतस्याहं भार्या चाहमविक्षितः ।

हरत्यनार्यो विपिने पृथिवीशस्य धीमतः ।।५

यस्य सर्वे महीपालास्तथा गन्धर्वगुह्यकाः ।

न समर्थाः पुरः स्थातुं तस्य भार्या हतास्म्यहम् ।।६

यस्य मृत्योरिव क्रोधः शक्रस्येव पराक्रमः ।

करन्धमसुतस्यैषा तस्य भार्या हृतास्म्यहम् ।।७

मार्कण्डेय उवाच

इत्याकर्ण्य महीपालतनयः सशरासनी ।

चिन्तयामास किमिदं मम भार्यात्र कानने ।।८

मायेयं रक्षसां नूनं दुष्टानां काननौकसाम् ।

अथवा गत एवाहं सर्वं वेत्स्यामि कारणम् ।।९

मार्कण्डेय उवाच

त्वरितः स ततो गत्वा ददर्शातिमनोरमाम् ।

कानने कन्यकामेकां सर्वालङ्कारभूषिताम् ।। 123.१०

गृहीतां दनुपुत्रेण दृढकेशेन दण्डिना ।

त्राहित्राहीति करुणं विक्रोशन्ती पुनः पुनः ।।११

मा भैरिति स तामाह हतोऽसीति च तं वदन् ।

शासतीमां महीं दुष्टः को दूयेत करन्धमे ।।१२

यस्य प्रतापावनता भुवि सर्वे महीक्षितः ।

ततस्तमागतं दृष्ट्वा गृहीतवरकार्मुकम् ।।१३

मां त्राहीत्याह तन्वङ्गी हृतास्म्येषेति चासकृत् ।

राज्ञः करन्धमस्याहं स्नुषा भार्याप्यविक्षितः ।।

हृतास्म्येतेन दुष्टेन सनाथाऽनाथवद्वने ।।१४

मार्कण्डेय उवाच

ततो विममृशे वाक्यमविक्षित्स तथोदितम् ।

कथमेषा हि मे भार्या स्नुषा तातस्य वा कथम् ।।१५

अथवा मोचयाम्येतां तन्वीं वेत्स्यामि तत्पुनः ।

क्षत्रियैर्धार्यते शस्त्रमार्तानां त्राणकारणात् ।।१६

ततः क्रुद्धोऽब्रवीद्वीरो दानवं तं सुदुर्मतिम् ।

जीवन्गाच्छ विमुच्यैनामन्यथा न भविष्यसि ।।१७

ततः स तां विहायोच्चैर्दण्डमुत्क्षिप्य दानवः ।

तमप्यधावत्सोऽप्येनं शरवर्षैरवाकिरत् ।।१८

स वार्यमाणो बाणौघैर्दानवोऽतिमदान्वितः ।

राजपुत्राय चिक्षेप दण्डं शंकुशतावृतम् ।।१९

तमापतन्तं चिच्छेद शरैर्भूपसुतस्ततः ।

सोऽप्यासन्नं गृहीत्वोच्चैर्द्रुममाजौ व्यवस्थितः ।।123.२०

सृजतः शरवर्षाणि तं चिक्षेप ततो द्रुमम् ।

स च तं तिलशश्चैके भल्लैः कार्मुकमोचितैः ।।२१

ततश्चिक्षेप च शिलां राजपुत्राय दानवः ।

सापि मोघा पपातोर्व्यामुज्झिता तेन लाघवात् ।।२२

राजपुत्राय कुपितो यद्यच्चिक्षेप दानवः ।

तत्तच्चिच्छेद बाणौघैर्भूभृत्सूनुः सलीलया ।।२३

ततो विच्छिन्नदण्डोऽसौ विच्छिन्नसकलायुधः ।

मुष्टिमुद्यम्य सक्रोधो राजपुत्रमधावत ।।२४

तस्यापतत एवासौ करन्धमसुतः शिरः ।

छित्त्वा वेतसपत्रेण पातयामास वै भुवि ।।२५

तस्मिन्विनिहते देवैर्दानवे दुष्टचेष्टिते ।

करन्धमसुतः सर्वैः साधुसाध्विति भाषितः ।।२६

वरं वृणीष्वेति तदा देवैरुक्तो नृपात्मजः ।

वव्रे पुत्रं महावीर्यं पितुः प्रियचिकीर्षया ।।२७

देवा ऊचुः

भविष्यति हि ते पुत्रश्चक्रवर्त्ती महाबलः ।

अस्यामेव हि कन्यायां मोक्षितायां त्वयानघ ।।२८

राजपुत्र उवाच

पित्राहं सत्यपाशेन बद्ध इच्छाम्यहं सुतम् ।

राजभिनिर्जितेनाजौ त्यक्तो मे दारसंग्रहः ।।२९

सा च मे यावता त्यक्ता विशालनृपतेः सुता ।

तया च मत्कृते त्यक्तो मामृते नरसङ्गमः ।।123.३०

तत्कथं तामपास्याद्य विशालतनयामहम् ।

नृशंसात्मा करिष्यामि अन्यनारीपरिग्रहम् ।।३१

देवा ऊचुः

इयमेव हि ते भार्या श्लाघ्यते या त्वया सदा ।

विशालस्य सुता सुभ्रूस्त्वत्कृते याऽऽश्रिता तपः ।।३२

अस्यामुत्पत्स्यते वीरः सप्तद्वीपप्रसाधकः ।

यष्टा यज्ञसहस्राणां चक्रवर्त्ती सुतस्तव ।।३३

मार्कण्डेय उवाच

इत्युच्चार्य ययुर्देवाः करन्धमसुतं द्विज ।

सोऽप्याह तां तदा पत्नीं कथ्यतां भीरु किन्न्विदम् ।।३४

सा चास्मै कथयामास त्यक्ताहं भवता यदा ।

त्यक्तबन्धुजनाऽरण्यं निर्वेदात्समुपागता ।।३५

अत्राहं तपसा वीर क्षीणप्रायं कलेवरम् ।

त्यक्तुकामा समभ्येत्य देवदूतेन वारिता ।।३६

भविष्यति च पुत्रस्ते चक्रवर्त्ती महाबलः ।

प्रीणयिष्यति यो देवानसुरांश्च हनिष्यति ।।३७

इति देवाज्ञया तेन देवदूतेन वारिता ।

न सन्त्यक्तवती देहं त्वत्सङ्गममनोरथा ।।३८

परश्वश्च महाभाग स्नातुं गङ्गाह्रदं गता ।
अवतीर्णा विकृष्टास्मि वृद्धनागेन केनचित् ।।३९
ततो रसातलं नीता तेन तत्र च मे पुरः ।
नागाः सहस्रशस्तस्थुर्नागपत्न्यः कुमारकाः ।।123.४०
तुष्टुवुर्मां समभ्येत्य मामन्येऽपूजयंस्तथा ।
ययाचिरे सविनयं नागा मामङ्गनास्तथा ।।४१
प्रसादं कुरु सर्वेषां त्वमस्माकं सुतस्त्वया ।
अपराधमुपेतानां संनिवार्यो वधोन्मुखः ।।४२
अपराधं करिष्यन्ति त्वत्पुत्रस्यानिलाशनाः ।
तन्निमित्तं निवार्योऽसौ प्रसादः क्रियतामिति ।।४३
तथेति च मया प्रोक्ते दिव्यैः पातालभूषणैः ।
भूषिताहं तथा पुष्पैर्गन्धवासोभिरुत्तमैः ।।४४
समानीता तथा लोकमिमं तेनानिलाशिना ।
पुरा यथा कान्तिमती पूर्ववद्रूपशालिनी ।४५
इति रूपवतीं दृष्ट्वा सर्वालङ्कारभूषिताम् ।
जग्राह दृढकेशोऽयं हर्तुकामः सुदुर्मतिः ।।४६
युष्मद्बाहुबलेनाहं राजपुत्र विमोक्षिता ।

तत्प्रसीद महाबाहो मा प्रतीच्छ त्वया समः ।।

भूलोके राजपुत्रोऽन्यो नास्ति सत्यं ब्रवीम्यहम् ।।४७

इति श्रीमार्कण्डेयपुराणेऽविक्षिच्चरितं नाम

त्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ।१२३ ।

124

अथ चतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

मरुत्तपुत्रोत्पत्तिवर्णनम्

मार्कण्डेय उवाच

इति तस्या वचः श्रुत्वा स्मृत्वा पितृवचः शुभम् ।

किमिच्छके प्रतिज्ञाते यदुक्तं तेन भूभृता ।।१

प्रत्युवाच स तां कन्यामविक्षिन्नृपतेः सुतः ।

सानुरागमनाः कन्यां त्यक्तभोगां च तत्कृते ।।२

यदाहं त्यक्तवांस्तन्वीं त्वामरातिपराजितः ।

विजित्य शत्रून्सम्प्राप्ता त्वं मयात्र करोमि किम् ।।३

कन्योवाच

मम पाणिं गृहाण त्वं रमणीयेऽत्र कानने ।

सकामायाः सकामेन सङ्गमो गुणवान्भवेत् ।।४

राजपुत्र उवाच

एवं भवतु भद्रं ते विधिरेवात्र कारणम् ।

अन्यथा कथमन्यत्र त्वामहं च समागतः ।।५

मार्कण्डेय उवाच

एतस्मिन्नन्तरे प्राप्तो गन्धर्वतनयो मुने ।

वराप्सरोभिः सहितो गन्धर्वैरपरैर्वृतः ।।६

गन्धर्व उवाच

राजपुत्र सुतेयं मे भामिनी नाम मानिनी ।

अभिशापादगस्त्यस्य विशालतनयाऽभवत् ।।७

बालभावेन योऽगस्त्यः कोपितः क्रीडमानया ।

ततस्तेन तदा शप्ता मानुषी त्वं भविष्यसि ।।८

प्रसादितः स चास्माभिर्बालेयमविवेकिनी ।

तवापराद्धा विप्रर्षे प्रसादः क्रियतामिति ।।९

प्रसाद्यमानः सोऽस्माभिरिदमाह महामुनिः ।

बालेति मत्वा शापोऽल्पो दत्तोऽस्या नान्यथैव तत् ।। 124.१०

इति शापादगस्त्यस्य विशालभवने शुभा ।

जातेयं मत्सुता सुभ्रूर्भामिनी नाम नामतः ।।११

तदस्याहं कृते प्राप्तो गृहाणेमां नृपात्मजाम् ।
ममात्मजा सुतस्तेऽत्र चक्रवर्ती भविष्यति ।।१२

मार्कण्डेय उवाच

तथेत्युक्त्वेति तस्याश्च स पाणिं पार्थिवात्मजः ।
जग्राह विधिवद्धोमं चक्रे तत्र च तुम्बुरुः ।।१३

प्रजगुर्देवगन्धर्वा ननृतुश्चाप्सरोगणाः ।
पुष्पाणि ससृजुर्मेघा देववाद्यानि सस्वनुः ।।१४

विवाहे राजपुत्रस्य तया तत्र समेयुषः ।
समस्तवसुधात्राणकर्तृकारणभूतया ।।१५

ततो गन्धर्वलोकं ते सह तेन महात्मना ।
निःशेषेण ययुः सा च स राजसुतो मुने ।।१६

भामिन्या मुमुदे सार्द्धमविक्षिन्नृपनन्दनः ।
सा च तेन समं तत्र भोगसम्पत्समन्विता ।।१७

कदाचिदतिरम्येऽसौ नगरोपवने तया ।
विक्रीडति समं तन्व्या कदाचिदुपपर्वते ।।१८

कदाचित्पुलिने नद्या हंससारसशोभिते ।
कदाचिद्भवनस्यान्ते प्रासादे चातिशोभने ।।१९

विहारदेशेष्वन्येषु रमणीयेष्वहर्निशम् ।

स रेमे सहितस्तन्व्या सा च तेन महात्मना ।।124.२०

भक्षयानुलेपनं वस्त्रं स्रक्पानादिकमुत्तमम् ।

उपाजह्रुस्तयोस्तत्र मुनिगन्धर्वकिन्नराः ।।२१

तया च रमतस्तस्य भामिन्या सह दुर्लभे ।

गन्धर्वलोके वीरस्य पुत्रं सा सुषुवे शुभा ।।२२

तस्मिञ्जाते महावीर्ये गन्धर्वाणां महोत्सवः ।

बभूव मनुजव्याघ्रे तेन कार्यमवेक्षताम् ।।२३

जगुः केचित्तथैवान्ये मृदङ्गपटहानकान् ।

अवादयन्त चैवान्ये वेणुवीणादिकांस्तथा ।।२४

ननृतुश्च तथा तत्र बहवोऽप्सरसां गणाः ।

पुष्पवृष्टिमुचो मेघा जगर्जुर्मृदुनिस्वनाः ।।२५

तथा कोलाहले तस्मिन्वर्तमानेऽथ तुम्बुरुः ।

प्रणयेन स्मृतोऽभ्येत्य जातकर्माकरोन्मुनिः ।।२६

देवाः समाययुः सर्वे तथा देवर्षयोऽमलाः ।

पातालात्पन्नगेन्द्राश्च शेषवासुकितक्षकाः ।।२७

तथा देवासुराणां च ये प्रधाना द्विजोत्तम ।

यक्षाणां गुह्यकानां च वायवश्च तथाऽखिलाः ।।२८

तदाऽऽगतैरशेषर्षिदेवदानवपन्नगैः ।

मुनिभिश्चाकुलमभूद्गन्धर्वाणां महत्पुरम् ।।२९

ततः स तुम्बुरुः कृत्वा जातकर्मादिकाः क्रियाः ।

चक्रे स्वस्त्ययनं तस्य बालस्य स्तुतिपूर्वकम् ।।124.३०

चक्रवर्ती महावीर्यो महाबाहुर्महाबलः ।

महान्तं कालमीशित्वमशेषायाः क्षितेः कुरु ।।३१

इमे शक्रादयः सर्वे लोकपालस्तथर्षयः ।

स्वस्ति कुर्वन्तु त वीर वीर्यं चारिविनाशनम् ।।३२

मरुत्तव शिवायास्तु वाति पूर्वेण योऽरजाः ।

मरुत्ते विमलोऽक्षीणोऽवैषम्यायास्तु दक्षिणः ।।३३

पश्चिमस्ते मरुद्वीर्यमुत्तमं ते प्रयच्छतु ।

बलं यच्छतु चोत्कृष्टं मरुत्ते च तथोत्तरः ।।३४

इति स्वस्त्ययनस्यान्ते वागुवाचाशरीरिणी ।

मरुत्तवेति बहुशो यदिदं गुरुरब्रवीत् ।।३५

मरुत्त इति तेनायं भुवि ख्यातो भविष्यति ।

भुवि चास्य महीपाला यास्यन्याज्ञावशा यतः ।।३६

एष सर्वक्षितीशानां वीरः स्थास्यति मूर्द्धनि ।

चक्रवर्त्ती महावीर्यः सप्तद्वीपवतीं महीम् ।।३७

आक्रम्य पृथिवीपालानयं भोक्षयत्यवारितः ।

प्रधानः पृथिवीशानां भविष्यत्येष यज्विनाम् ।।

आधिक्यं शौर्यवीर्येण भविष्यत्यस्य राजसु ।।३८

मार्कण्डेय उवाच

इत्याकर्ण्य वचः सर्वे केनाप्युक्तं दिवौकसाम् ।

तुतुषुर्विप्रगन्धर्वाश्चास्य माता तथा पिता ।।३९

इति श्री मार्कण्डेयपुराणेऽविक्षिच्चरितेऽविक्षितो

मरुत्तपुत्रोत्पत्तिवर्णनं नाम चतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

१२४ ।

125

अथ पञ्चविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

मरुत्तचरित्रवर्णनम्

मार्कण्डेय उवाच

ततः स राजपुत्रस्तमादाय दयितं सुतम् ।

पत्नीं चानुगतो विप्र गन्धर्वैरायया पुरम्।।१

स पितुर्भवनं प्राप्य ववन्दे पितुरादरात् ।
चरणौ सा च तन्वङ्गी ह्रीमती नृपते सुता ।।२
तथाह राजपुत्रोऽसौ गृहीत्वा बालकं सुतम् ।
धर्मासनगतं भूपं राज्ञां मध्ये करन्धमम् ।।३
मुखं पौत्रस्य पश्यैतदुत्सङ्गस्थस्य यन्मया ।
किमिच्छके प्रतिज्ञातं तुभ्यं मातुः कृते पुरा ।।४
इत्युक्त्वा पितुरुत्सङ्गे तं कृत्वा तनयं ततः ।
यथावृत्तमशेषं स कथयामास तस्य तत् ।।५
स परिष्वज्य तं पौत्रमानन्दास्राविलेक्षणः ।
स भाग्योऽस्मीत्यथात्मानं प्रशशंस पुनः पुनः ।।६
ततः सोऽर्घ्यादिना सम्यग्गन्धर्वान्समुपागतान् ।
सम्मानयामास मुदा विस्मृतान्यप्रयोजनः ।।७
ततः पुरे महानासीदानन्दः पौरवेश्मसु ।
अस्माकं सन्ततिर्जाता नाथस्येति महामुने ।।८
हृष्टपुष्टे पुरे तस्मिन्गीतवाद्यैर्वराङ्गनाः ।
विलासिन्योऽतिचार्वङ्ग्यो ननृतुर्लास्यमुत्तमम् ।।९
राजा च द्विजमुख्येभ्यो रत्नानि च वसूनि च ।

गावो वस्त्राण्यलङ्कारानददाद्धृष्टमानसः ।।125.१०

ततः स बालो ववृधे शुक्लपक्षे यथा शशी ।

पितॄणां प्रीतिजनको जनस्येष्टश्च सोऽभवत् ।।११

आचार्याणां सकाशात्स प्राग्वेदाङ्गगृहे मुने ।

ततः शास्त्राण्यशेषाणि धनुर्वेदं ततः परम् ।।१२

कृतोद्योगो यदा सोऽभूत्खड्गकार्मुककर्मणि ।

अन्येषु च तथा वीरः शस्त्रेषु विजितश्रमः ।।१३

ततोऽस्त्राणि स जग्राह भार्गवाङ्गृगुसम्भवात् ।

विनयावनतो विप्र गुरोः प्रीतिपरायणः ।।१४

गृहीतास्त्रः कृती वेदे धनुर्वेदस्य पारगः ।

निष्णातः सर्वविद्यासु न बभूव ततः परः ।।१५

विशालोऽपि सुतावार्त्तामुपलभ्याखिलामिमाम् ।

हर्षनिर्भरचित्तोऽभूद्दौहित्रस्य च योग्यताम् ।।१६

अथ राजा सुतसुतं दृष्ट्वा प्राप्तमनोरथः ।

यज्ञाननेकान्निष्याद्य दत्त्वा दानानि चार्थिनाम् ।।१७

कृतशेषक्रियो युक्तः स वर्णैर्धर्मतो महीम् ।

परिपाल्यारिविजयी बलबुद्धिसमन्वितः ।।१८

स यियासुर्वनं पुत्रमविक्षितमभाषत ।

पुत्र वृद्धोऽस्मि गच्छामि वनं राज्यं गृहाण मे ।।१९

कृतकृत्योऽस्मि नास्त्यन्यत्किञ्चित्त्वदभिषेचनात् ।

सुनिष्पन्नमतो राज्यं त्वं गृहाण मयार्पितम् ।।125.२०

इत्युक्तः पितरं प्राह सोऽविक्षिन्नृपनन्दनः ।

प्रश्रयावनतो भूत्वा यियासुस्तपसे वनम् ।।२१

नाहं तात करिष्यामि पृथिव्याः परिपालनम् ।

नापैति ह्रीर्मे मनसि राज्येऽयं त्वं नियोजय ।।२२

तातेन मोक्षितो बद्धो न स्ववीर्यादहं यतः ।

ततः कियत्पौरुषं मे पुरुषैः पाल्यते मही ।।२३

योऽहं न पालनायालमात्मनोऽपि वसुन्धराम् ।

स कथं पालयिष्यामि राज्यमन्यत्र विक्षिप ।।२४

स स्त्रीसधर्मा पुरुषो यश्चान्येनावद्रुह्यते ।

आत्माऽमोहाय भवता बन्धनाद्येन मोक्षितः ।।२५

सोऽहं कथं भविष्यामि स्त्रीसधर्मा महीपतिः ।

स्त्रियः पुमान्भवेद्भर्त्ता य शूरः स महीपतिः ।।२६

पितोवाच

न भिन्न एव पुत्रस्य पिता पुत्रस्तथा पितुः ।

नान्येन मोक्षितो वीर यस्त्वं पित्रा विमोक्षितः ।।

पुत्र उवाच

हृदयं नान्यथा नेतुं मया शक्यं नरेश्वर ।।२७

हृदये ह्रीर्ममातीव यस्त्वहं मोक्षितस्त्वया ।।२८

पित्रोपात्तां श्रियं भुङ्क्ते पित्रा कृच्छ्रात्समुद्धृतः ।

विज्ञायते च यः पित्रा मानवः सोऽस्तु नो कुले ।।२९

स्वयमर्जितवित्तानां ख्यातिं स्वयमुपेयुषाम् ।

स्वयं निस्तीर्णकृच्छ्राणां या गतिः साऽस्तु मे गतिः ।।125.३०

मार्कण्डेय उवाच

इत्याह बहुशः पित्रा यदाप्युक्ताऽप्यसौ मुने ।

तदा तस्य सुतं राज्ये मरुत्तमकरोन्नृपः ।।३१

स पित्रा समनुज्ञातं राज्यं प्राप्य पितामहात् ।

चकार सम्यक्सुहृदामानन्दमुपपादयन् ।।३२

राजा करन्धमश्चापि वीरामादाय तां तथा ।

वनं जगाम तपसे यतवाक्कायमानसः ।।३३

तत्र वर्षसहस्रं स तपस्तप्त्वा सुदुश्चरम् ।

विहाय देहं नृपतिः शक्रस्यापि सलोकताम् ।।३४
सास्य पत्नी तदा वीरा वर्षाणामपरं शतम् ।
तपश्चचार विप्रर्षे जटिलामलपङ्किनी ।।३५
सालोक्यमिच्छती भर्त्तुः स्वर्गतस्य महात्मनः ।
फलमूलकृताहारा भार्गवाश्रमसंश्रया ।।
द्विजातिपत्नीमध्यस्था द्विजशुश्रूषणादृता ।।३६
इति श्रीमार्कण्डेयपुराणे मरुत्तचरिते
पञ्चविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ।१२५ ।

About this digital edition